

Internationella tester av medborgerliga kunskaper - Vad kan vi egentligen ha dem till?

Roger Olsson
Fil.dr. i pedagogiskt arbete
Karlstads universitet
roger.olsson@kau.se

Inledning

I sedvanlig ordning väckte resultaten på de senaste PISA-testerna stor offentlig och massmedial uppmärksamhet i Sverige då de offentliggjordes 2016.¹ Bland den svenska allmänheten är det sannolikt mindre känt att resultaten på ett internationellt test av medborgerliga kunskaper offentliggörs under 2017. Testet går under namnet The International Civic and Citizenship Education Study och genomförs i organisationen IEA:s regi. Förutom detta test och PISA deltar europeiska skolelever regelbundet i en rad internationella tester. Andra exempel gäller matematik och naturvetenskap (TIMMS) samt läsförmåga (PIRLS).²

Mediernas och allmänhetens intresse för internationella kunskapstester, som i synnerhet PISA, har ökat markant de senaste åren. Testerna av medborgarkunskaper har dock ännu inte väckt samma intresse. Det är anmärkningsvärt då medborgerlig utbildning i ett västeuropeiskt perspektiv inrättats för att fördjupa demokratin. Bristen på offentlig uppmärksamhet är anledningen till att denna artikel syftar till att tentativt resonera om vad en ökad betydelse för testerna kan få för tänkbara konsekvenser gällande medborgarutbildningens innehåll samt politiska och samhällliga roll. I artikeln argumenteras för att internationella tester, och hur de används, kan få en homogeniserande såväl som en heterogeniserande inverkan på medborgarskapsutbildningens innehåll respektive samhällliga och politiska roll. En förståelse för den här typen av konsekvenser kräver att IEA:s verksamhet i stort beskrivs inledningsvis.

---

¹ Förkortningen PISA står för *Programme for International Student Assessment*. I testet mäts kunskaper och förmågor inom matematik, naturvetenskap samt läsförståelse. OECD ansvarar för dessa tester.

² Förkortningen TIMMS står för *Trends in International Mathematics and Science Study* och PIRLS för *Progress in International Reading Literacy Study*.

International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) – organisationen bakom testerna

International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) är ett internationellt flerårigt projekt som lanserats för att mäta elevers medborgarkunskaper i en rad länder. Projektet genomförs i regi av organisationen *International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)*. På den egna websidan och under rubriken *Legal Status* presenterar sig IAE som "...a non-profit international scientific society licensed in Belgium for the purpose of pedagogical research worldwide. Under Belgian law [...], the IEA holds tax-exempt status on all contributions, subscriptions, and grants which serve as working capital." De knapphändiga uppgifterna om finansieringskällor gör det svårt att få en tydlig bild av organisationens ideologiska inriktning.

Enligt IEA:s egen web grundades organet formellt 1967 men har sina rötter från 1958, då en grupp forskare, utbildningspsykologer, sociologer och psykometriker träffades i Hamburg på möten anordnade av UNESCO:s institut för utbildning. Mötena gällde orsaker bakom sjunkande skolresultat och bedömningsfrågor. IEA:s internationella sekretariat var under de tidigaste åren förlagt till UNESCO:s institut i Hamburg för att i slutet av 1960-talet övergå till lärarhögskolan i Stockholm. Vid denna tidpunkt fungerade den svenske professorn i pedagogik, Torsten Husén, som ordförande i IEA.³ Det internationella sekretariatet hade sitt säte i Stockholm fram till 1990.⁴

I samband med IEA:s första möten i slutet av 1950-talet identifierades ett behov av internationella erfarenheter då resultat av undervisning tolkades.⁵ Organisationen framhåller att grundarna av IEA ska ha sett världen som ett utbildningslaboratorium

...where different school systems experiment in different ways to obtain optimal results in the education of their youths. They assumed that if research could obtain evidence from across a wide range of systems, the variability would be sufficient to reveal important relationships, which would otherwise escape detection within a single education system.⁶

IEA:s första studie 1960 (*Pilot Twelve-Country Study*) syftade till att undersöka förutsättningarna för en mer omfattande bedömning av skolprestationer. Här undersöktes 13-åriga elevers kunskaper i matematik, läsning, geografi, vetenskap samt icke-verbal

---

³ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 8.

⁴ Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel, *Utmärkt skolutveckling*, Natur & Kultur, Stockholm, 2016, s. 37.

⁵ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 8.

⁶ www.iea.nl/brief_history.html (2016-11-07)

förmåga. Enligt IEA visade studien på möjligheten att genomföra storskaliga och tvärnationella studier och att det var möjligt att utforma ett gemensamt test med frågor som fungerade över kulturella gränser. Även om det kan tyckas vittna om ett intresse hos IEA av att ta fram objektiva kunskapskriterier så fanns det i organisationens tidiga historia en lyhördhet för att kunskap kunde mätas på olika sätt. Ambitionen förefaller inte ha varit att utveckla en enhetlig modell.⁷ Samtidigt har kritik riktats mot att testerna i matematik varit alltför präglade av konstruktörernas egen bakgrund och vissa länders läroplaner. IEA:s sätt att bemöta kritiken har varit att fokusera på kompetenser snarare än på specifika kunskaper i testerna.⁸

IEA:s tester av medborgerliga kunskaper

1966 inledde IEA tester av medborgerliga kunskaper. Sverige deltog inom ramen för civic education med skolämnet samhällkunskap. Projektet avslutades 1976 och utmynnade i rapporten *Civic Education in Ten Countries*.⁹ En av medlemmarna i den internationella gruppen var svensken Sixten Marklund.

Sedan starten har IEA:s mätningar av medborgarkunskap utmynnat i nationella rapporter som sammanställts av statliga organ som Skolöverstyrelsen, senare Skolverket, eller i form av vetenskapliga universitetspublikationer. Med 1976-års resultat som grund gjordes exempelvis en uppföljande nationell studie på uppdrag av Skolöverstyrelsen av Kurt Bergling med titeln *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. Av rapporten framgår att det nationella arbetet med testet utfördes vid Institutionen för internationell pedagogik vid Stockholms universitet. Vid den tiden administrerades testerna på nationell nivå av en utsedd forskningsinstitution, som i sin tur ansvarade för urval av skolor och elever, översättning av testerna samt datainsamlandet.¹⁰ I samma rapport skrev man att syftet med IEA:s verksamhet i stort var att både studera och förklara skillnader "...i skolresultat **mellan** nationella skolsystem samt mellan skolor och elever **inom** dessa system."¹¹ Det framhölls att den internationella statistiken kunde användas för att studera vilken effekt exempelvis skolstruktur, läroplaner och undervisningsmetoder hade på elevernas resultat. I Skolöverstyrelsens rapport poängterades även att ett viktigt syfte för

---

⁷ Landahl Joakim, Kris och internationella jämförelser I: Landahl, Joakim & Lundahl, Christian, *Bortom PISA-Internationell och jämförande pedagogik*, Natur & Kultur, Stockholm, 2017, s. 49.

⁸ Lundgren, Ulf P., Internationella mätningar och historien om Pisa, *Föreningen svensk undervisningshistoria*, 7/12-14, <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa> sid.9 (Hämtad 2016-12-29)

⁹ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 7.

¹⁰ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 9.

¹¹ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 5.

IEA varit att möjliggöra för nationer att utvärdera sitt eget skolsystem i relation till internationella kriterier:

Några av de frågor man ville ha belysta var hur olika länders sociala, ekonomiska och pedagogiska betingelser påverkar elevernas kunskaper och attityder, i vilken utsträckning själva skolstrukturen, t ex tidig eller sen differentiering, inverkar på kunskapsstandarden och vilken betydelse den sociala bakgrunden har för skolkarriär och skolprestationer.¹²

Rapportförfattaren Kurt Berling betonade att ”Det har inte varit projektets primära syfte att jämföra hur elever från ett land lyckas i konkurrens med elever från andra länder.”¹³ Huruvida IEA levt upp till den ambitionen är en svår fråga att besvara och som kräver mer omfattande studier. Det är emellertid oundvikligt att projekt med fleråriga löptider, till och med decennier, påverkas av omvärldsförändringar som i sin tur ger upphov till värderingsförändringar. Att det nationella huvudansvaret för mätningarna med tiden glidit över från forskningsinstitutioner till statliga verk kan möjligtvis tolkas som ett exempel på just en värderingsförändring. Ulf P. Lundgren antyder att IEA:s verksamhet primärt baserades på ett forskningsintresse snarare än ett politiskt intresse. Med OECD:s intåg på testarenan under slutet av 1980-talet har politiska intressen gjort sig gällande på ett tydligare sätt.¹⁴

Tester av medborgerliga kunskaper i modern tid

Det tycks ha tagit tid för IEA att på allvar intressera sig för jämförande mätningar av elevers kunskaper om samhälle och politik. Ett skäl som lyfts fram är att undervisningen i politisk kunskap (eng. civic knowledge) skiljer sig åt mellan länder. I vissa länder som Sverige koncentreras undervisningen till ett särskilt skolämne, som samhällskunskap eller motsvarande, medan andra länder förlägger undervisningen till flera skolämnena. Ett annat skäl till det dröjande intresset kan vara att politisk kunskap, och kopplingen till medborgarskapets innehåll och förväntningar, är bunden till en nationell kontext.¹⁵ I början och i mitten av 1990-talet förefaller dock IEA:s attityd ha förändrats. Enligt IEA:s egen information ledde Sovjetkommunismens fall till att nya frågor om den gode medborgaren

---

¹² Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Samhällskunskap och samhällssyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 7.

¹³ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Samhällskunskap och samhällssyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976, s. 7.

¹⁴ Lundgren, Ulf P., Internationella mätningar och historien om Pisa, *Föreningen svensk undervisningshistoria*, 7/12-14, <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa> sid.6 (Hämtad 2016-12-29)

¹⁵ Almgren, Ellen, Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan, Acta Universitatis Upsaliensis, 2006, s. 44 f.

aktualiserades.¹⁶ ”To answer these questions, the second Civic Education Study (CIVED) investigated students’ civic knowledge and engagement, as well as related policies and practices.” Kontexten kring IEA:s utlysande av en andra testomgång är intressant: Sovjetkommunismens sönderfall i öst i kombination med västvärldens segertåg. Vid tiden fanns i väst en begriplig och rättmätig vilja att sprida frihet till människor som i decennier levt under förtryck. Det är emellertid svårt att frigöra sig från känslan att det också fanns både medvetna och omedvetna anspråk, på att visa upp västvärldens värderingar och samhällsmodell som den enda vägen. IEA:s tidigare betänkligheter gällande svårigheten att jämföra elevers kontextuellt förankrade politiska kunskaper länder emellan tycks ha försvagats snabbt i direkt närhet till kalla krigets slut.

I den andra omgången deltog 31 länder, varav nio länder från forna Sovjetunionen. Studierna löpte åren 1996-1997 samt 1999. Cirka 3000 elever deltog från varje land. I den svenska delen ingick 150 svenska grundskolor med 6098 elever ur årskurs 8 och 9. Skolverket samordnade testerna och utformade dem nationellt tillsammans med representanter från inbjudna lärosäten, vilket fortfarande är en gällande organisationsprincip.¹⁷ En tradition som utvecklats är att IEA beställer de frågor man vill ha undersökta, och den population man intresserar sig för är elever i år 8.¹⁸ Frågorna definieras sedan av nationella centra som anpassar dem till nationella premisser. I 1999-års studie handlade frågorna om elevers faktakunskaper om demokrati och samhälle, färdigheter att tolka politisk information, förståelse av centrala begrepp, attityder och självskattat beteende. Dessutom lämnades utrymme för en uppsättning nationella specifika frågor. Testet baserades på flervalfrågor och innehöll 140 frågor.¹⁹ Även denna studie gav upphov till efterföljande rapporter från Skolverket samt akademiska publikationer. Skolverkets rapport *Ung i demokratin. En studie i ungdomars demokratiska kompetens* (2001), som är en fördjupad analys av de svenska resultaten, är ett exempel. Ett annat exempel är rapporten *Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor* (2003). Exempel på akademiska publiceringar är exempelvis Ellen Almgrens avhandling *Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan* (2006) samt Tiina Ekmans avhandling *Demokratisk kompetens. Om gymnasiet som demokratiskola* (2007).

Den senast testomgången var *The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS)* som blev färdig 2009. Enligt IEA undersöktes 2009 “the ways in which young people are

---

¹⁶ Jämför med Ellen Almgren som pekar på hur dramatiska förändringar av politiska system och utbildningssystem under tidigt 1990-tal ledde till ett intresse för internationella jämförande studier av medborgarskapskunskaper, Almgren, Ellen, 2006, s. 45.

¹⁷ www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studie/iccs, Hämtad: 2016-12-28.

¹⁸ ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=49>, Hämtad: 2016-11-07.

¹⁹ Almgren, Ellen, *Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan*, Acta Universitatis Upsaliensis, 2006, s. 46.

prepared to undertake their roles as citizens in 38 countries.”²⁰ Skolverket beskrev undersökningen som den största internationella undersökningen av grundskoleelevers medborgarkunskaper någonsin. Enligt Skolverket deltog 170 svenska skolor med 7 000 elever i årskurserna 8 och 9. På Skolverkets web sammanfattades resultatet för svensk del. Bland annat konstaterades att ”Svenska 14-åringar har goda medborgarkunskaper jämfört med andra länder och placerade sig på femte plats i ICCS 2009.”²¹ Svenska elever utmärkte sig på några punkter, bland annat genom att värdera jämställdhet högt samt visa en stark uppslutning kring yttrandefrihet och genom att visa starkt stöd för lika rättigheter för olika grupper i samhället. Även denna gång utmynnade det svenska deltagandet i publikationer från Skolverket. Några exempel är *Morgondagens medborgare* (2010), *Skolor som politiska arenor. Medborgarkompetens och kontrovershantering* (2010), *Skolan och medborgarskapandet* (2011) och *Medborgarkunskaper i sikte. Nordisk jämförelse och fördjupad analys av svenska elevers svårigheter i ICCS 2009* (2012). Antalet publikationer kan möjligtvis vittna om ett fördjupat intresse för mätningarna, åtminstone på myndighetsnivå.

Resultatet av 2016 års studie presenteras i november 2017. I denna upplaga har 24 länder deltagit.²² I samband med studien informerade IEA på sin web att ett deltagande i ICCS 2016 gav de deltagande länderna tillgång till pålitlig och jämförande fakta som ska hjälpa dem att värdera och vägleda utbildningspolitiska beslut med hjälp av evidensbaserad kunskap. Man betonade att deltagande länder bland annat gavs möjlighet att förstå hur unga människor är förberedda för sin medborgarroll, att få en överblick över förändringar i elevers kunskaper och politiska engagemang över tid och att få en bild av nya utmaningar i medborgarutbildningen.²³ Ett speciellt fokus har legat på hur medborgarutbildningen är organiserad i länderna, hur elevers kunskaper och politiska engagemang varierar inom och mellan länder, vilka föreställningar eleverna har om viktiga samhällsfrågor och vad som orsakar skillnader i föreställningar. I jämförelse med studien 2009 gav dessutom 2016 års studie större utrymme åt hållbar utveckling, sociala relationer som mobbning samt användningen av sociala medier.²⁴

---

²⁰ <http://www.iea.nl/brief-history-iea-more>, Hämtad: 2016-12-28.

²¹ <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studier/iccs>, Hämtad: 2016-12-27.

²² Länderna är följande: Belgien, Bulgarien, Chile, Taiwan, Colombia, Kroatien, Danmark, Dominikanska republiken, Estland, Finland, Tyskland, Hong Kong, Italien, Sydkorea, Lettland, Litauen, Malta, Mexico, Nederländerna, Norge, Peru, Ryssland, Slovenien, Sverige. Se ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=50>.

²³ ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=43>, Hämtad: 2016-11-07

²⁴ ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=21>, Hämtad: 2016-11-07

Konsekvenser av internationella mätningar av medborgarkunskaper

I en tid av förändring och globalisering är det värdefullt att förstå nationell utbildning i relation till internationell jämförelse. Utveckling kräver pluralism och öppenhet för impulser utifrån. Sverige har en lång tradition av internationellt utbyte i utbildningssektorn.²⁵ Som tidigare konstaterats var syftet med IEA:s verksamhet att producera statistik för att förstå vilken effekt skolstrukturer, läroplaner, undervisningsmetoder och elevernas socioekonomiska bakgrund hade på deras skolprestationer. I IEA:s historiska verksamhet går att skönja ett intresse av social och ekonomisk utjämning, genom politik baserad på storskaliga dataunderlag. Att göra den svenske professorn i pedagogik Torsten Husén till ordförande i IEA 1962²⁶, med sin förkärlek för stora kvantitativa studier, kan sägas stödja den tolkningen. Bilden av IEA:s ursprungliga mål är emellertid komplex, informationen på organisationens web är sparsam. En förgrundsgestalt som Husén intresserade sig nämligen inte bara för sociala perspektiv utan också för skolans rationella uppgift, som utbildare av arbetskraft till ett vid tidpunkten snabbt växande yrkes- och näringsliv.²⁷ Ulf P. Lundgren menar att den testverksamhet som IEA började utveckla under 1960-talet växte fram ur behov av att skapa konkurrenskraftiga utbildningssystem och ur en ökad insikt om utbildningens betydelse för ekonomisk tillväxt.²⁸ Om så är fallet så delar organisationen intresset med OECD, som ansvarar för PISA. Den komplexa motivbilden bakom mätningarna i IEA:s regi medför därför att en entydig ideologisk etikettering av organisationens verksamhet och agenda är svår att göra. Att utbildningssystem, under påverkan från bland annat OECD, inriktas på ekonomisk tillväxt brukar ibland betecknas som uttryck för en *neoliberal* samhällstrend.²⁹ Det är lätt att ta för givet att intresset för jämförande studier enbart är ett liberalt intresse och ingår i en liberal politisk agenda. Fördjupar man sig framträder dock även andra politiska strömningar, knutna till exempelvis social ingenjörskonst som kan förknippas med socialdemokratisk ideologi. Olika politiska motiv är inblandade, vilket resulterar i att kunskapsmätningarna kan användas för olika politiska ändamål. I direkt anslutning till mätningarna utspelas en politisk kamp. Olika intressen växlar i initiativ och problemformuleringsprivilegium, men vid varje tidpunkt existerar flera politiska krafter samtidigt.

---

²⁵ Landahl, Joakim, Det nordiska skolmötet som utbildningspolitisk arena (1870-1970), I: *Utbildning & Demokrati, Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, Vol 24, Nr 3, 2015, s. 7-23, Lundgren, Ulf P., Internationella mätningar och historien om Pisa, *Föreningen svensk undervisningshistoria*, 7/12-14, <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa>, Hämtad: 2016-12-29)

²⁶ Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. Liber Läromedel Stockholm, 1976, s. 8.

²⁷ Wallin, Erik, Svensk utbildningsteknologi-dess uppgång och nedgång åren 1960-1980. I: *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2006:1, sid. 3.

²⁸ Lundgren, Ulf P., Internationella mätningar och historien om Pisa, *Föreningen svensk undervisningshistoria*, 7/12-14, <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa>, Hämtad: 2016-12-29.

²⁹ Angus, Lawrence, School choice: Neoliberal education policy and imagined futures, *British Journal of Education*, 2015.

Homogenisering av medborgarkunskaper

Som tidigare konstaterats kan internationella kunskapsmätningar och internationellt utbyte bidra med viktiga impulser, men mätningarna kan även innebära en del risker. Riskerna ligger inte i mätningarna i sig, utan snarare i lockelsen att gå för långt när det gäller att harmonisera och standardisera medborgarundervisningen i de länder som deltar. Att lösgöra kunskap från en bestämd kontext och sträva mot standardiserade kunskapskriterier innebär alltid risker, inte minst när det gäller medborgarutbildande ämnen. I globaliseringens tidevarv utövar emellertid detta en stark lockelse. Som tidigare nämnts växte IEA fram under det kalla kriget. Politiskt stod Europa inför utmaningen att värna västeuropeiska värden och en västeuropeisk identitet. I starten på IEA:s verksamhet fanns alltså ett politiskt tillspetsad läge som utövade ett standardiserande tryck på verksamheten.

En standardisering av medborgerliga kunskaper och värderingar kan i sina yttersta konsekvenser leda till att man med Edward Saids orientalistiska tankefigur uppfattar kunskaperna och värderingarna som *naturliga, normala okontroversiella* sanningar, till synes neutraliserade och avkodade på all kulturell innebörd.³⁰ Lockelsen att standardisera kan leda till det Riyad Shahjahan funnit i granskningen av OECD-projekt som syftar till harmonisering av kunskapskrav i högre utbildning; att kunskapssynen, kunskapskriterierna och själva språket som dessa vilar på reproducerar koloniala etnocentriska maktrelationer och på så vis befäster västvärldens kunskapsmonopol.³¹ Den traditionella koloniala dominansen baserad på ekonomi riskerar att i den globala världen ersättas av dominans baserad på kunskap. Samhällsvetenskapliga kunskaper, som används både i utformning och tolkning av testerna, har sin förankring i ett kanon och i ett sätt att betrakta världen som från början formulerades av västerländska förgrundsgestalter, och som i dagens globala värld kan ifrågasättas som snävt.³²

De kunskaper som IEA riskerar att forma länder i kan komma att uppfattas som kunskaper och sätt att betrakta världen som stater och människor förväntas assimileras in i. Utan att ha varit en medveten avsikt från början kan IEA och testerna av kunskaper förvandlas till ett självspelande postkolonialt projekt. Standardkunskaperna skulle kunna användas för att stärka en västeuropeisk identitet och användas som en kontrast mot andra kunskaper och värderingar som klassificeras som *främmande* alternativt *icke-önskvärda*.

---

³⁰ Said, Edward, *Orientalism now*, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006.

³¹ Shahjahan, Riyad A., *Coloniality and global testing regime in higher education: unpacking the OECD's AHELO initiative*, *Journal of Education Policy*, 28 (5), 676-694.

³² Connell, Raewyn, *Sydeori. Den samhällsvetenskapliga kunskapens globala dynamik*, Studentlitteratur, Lund, 2011.

Kunskapsmätningarna kan bidra till att forma det Seyla Benhabib kallat för ett *narrativ*.³³ Narrativet, författat av västvärlden, kan användas som en lins för att skilja det som uppfattas som gott från det som uppfattas som ont.

Även den vetenskapliga ansatsen i mätningarna kan underblåsa kunskapsmässig homogenisering ytterligare. Carsten Ljunggren pekar på att den kvantitativa ansatsen i ICCS begränsar utrymmet för mer kontextbundna förställningar om politiskt engagemang, där olikheter mellan stater skulle kunna synliggöras.³⁴ Ett etnocentriskt homogeniseringstryck behöver heller inte upprätthållas genom testerna i sig, andra standardiserade krafter eller *soft power* kan också påverka. Ett närliggande exempel är OECD:s strategier gällande PISA-testerna. Enligt Sam Sellar och Bob Lingard har PISA-testerna sedan starten 2000 fått ett stort massmedialt genomslag och stor politisk uppmärksamhet i många länder.³⁵ Man menar att OECD stärkt sitt globala inflytande, inte bara genom att vara den aktör som planerar och genomför testerna utan också utvärderar dem och rekommenderar hur nationella utbildningssystem bör förändras för att höja prestationerna.³⁶ Sellar och Lingard liknar OECD:s inflytande vid en epistemologi. Genom att först definiera relevant kunskap för att sedan pröva den och slutligen påverka nationella utbildningssystem för att befästa den sitter OECD på en maktposition. Organisationen riskerar dessutom att uppfattas som ett icke-politiskt vetenskapligt organ som tillhandahåller neutral evidensbaserad kunskap. En motsvarande maktkoncentration hos IEA gällande internationell medborgarutbildning skulle vara ännu mer problematisk. Medborgarliga kunskaper är inte vilka kunskaper som helst. En standardisering av medborgarkunskaper behöver inte stanna vid en standardisering av kunskaper. Standardiseringen kan lätt glida över i en standardisering av politiska värderingar. Den egentliga gränsen mellan politiska kunskaper och politiska värderingar är i själva verket svår att dra. I ett sådant scenario har vi inte bara att göra med ett kunskapsmonopol utan också med ett hotande monopol på politiska värderingar.

Artikelns format tillåter inte en granskning av hur starka de homogeniserande krafterna är i ICCS-projektet, och i vilken utsträckning testresultaten lett till förändringar av medborgarskapsundervisningen i det svenska utbildningssystemet. Forskningsläget om hur det svenska utbildningssystemet påverkas av internationella jämförelser i en allmän mening

---

³³ Benhabib, Seyla, *Multiculturalism and Gendered Citizenship*, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006, s. 158.

³⁴ Ljunggren, Carsten, Theme Context: Citizenship education under liberal democracy. A contextualization of the comments on the IEA/ICCS 2009 study I: *Utbildning & Demokrati*, 2012, Vol. 21, No 1, 5-16.

³⁵ Sellar, Sam & Lingard, Bob, The OECD and the expansion of PISA: new global modes of governance in education, *British Educational Research Journal*, Vol. 40, No. 6, December 2014, pp. 917-936

³⁶ Se bland annat hur Andreas Schleicher (direktör för OECD:s utbildningsdirektorat och ansvarig för Pisaundersökningen) under våren 2015 besökte Sverige för att presentera rapporten *Improving Schools in Sweden: An OECD Perspective*.

förefaller eftersatt.³⁷ I jämförelse med PISA-testernas genomslag så är en eventuell utbildningspolitisk påverkan av ICCS sannolikt blygsam, åtminstone i dagsläget. Påverkan ska varken överskattas eller underskattas. Det är viktigt att komma ihåg att det i dagsläget inom ICCS ges handlingsutrymme för nationell profilering och tolkning av testfrågorna. Det kan ses som en motkraft mot homogeniseringsstryck. Andy Green menar att nationalstaten fortfarande har ett starkt grepp om sitt utbildningssystem. Han konstaterar att utbildning till stor del fortfarande handlar om att utveckla nationell identitet och samhörighet.³⁸ Sellar och Lingard har en liknande tankegång och framhåller att nationalstater "...still have the capacity to mediate OECD policy recommendations and advice."³⁹ Det är något som framgår i studier som visar att stater förhåller sig olika till resultat från PISA-tester, och därmed olika till frågan om att låta utbildningssystemet påverkas. Det finns dock motsatta uppfattningar om nationalstatens egen kraft att föra en självständig utbildningspolitik i relation till påverkan från internationella aktörer.⁴⁰ För medborgarskapsutbildningens del behövs mer forskning för att göra bilden av den här typen av relationer mer konkret och fördjupad.

Heterogenisering av medborgarkunskaper

Att testkulturen kan ha en homogeniserande inverkan på medborgarskapsutbildning är en tänkbar utveckling, men den skulle även kunna inbjuda till en motsatt utveckling där utbildningens kunskapsinnehåll snarare heterogeniseras och bryts upp.

Det är lätt att föreställa sig hur intresset för internationella tester kan leda till ett större intresse på nationell nivå för jämförelser av medborgerliga kunskaper. Nationella jämförelser mellan distrikt och kommuner kan uppfattas som ett viktigt led i likvärdighetsarbetet och i det som varit ett ursprungligt motiv hos IEA; att studera hur sociala, ekonomiska och pedagogiska faktorer påverkar elevernas kunskaper. Enligt Stephen Ball kan emellertid jämförelser i utbildning även knytas till en konsumentkultur.⁴¹

---

³⁷ Det understryks av att Christian Lundahl vid Örebro universitet 2014 beviljades medel från Vetenskapsrådet för att studera denna fråga i ett treårigt projekt med rubriken *Från Paris till Pisa. Styrning av utbildning genom internationella jämförelser 1867-2015*. (Källa: SweCRIS, Vetenskapsrådet.
<http://swecris.avedas.com/converis/publicwb/Project/93161?share=false&cntpers=false&reqstfulltxt=false&reports=false&lang=1>. Hämtad: 2016-12-30

³⁸ Green, Andy, Education, Globalization and the Nation State, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006, s. 193 ff.

³⁹ Sellar, Sam & Lingard, Bob, The OECD and the expansion of PISA: new global modes of governance in education, *British Educational Research Journal*, Vol. 40, No. 6, December 2014, pp. 917-936

⁴⁰ Ringarp, Johanna, PISA som styrinstrument-policyförändringar I tysk och svensk utbildningspolitik, I: Landahl, Joakim & Lundahl, Christian, *Bortom PISA-Internationell och jämförande pedagogik*, Natur & Kultur, Stockholm, 2017, s. 103 ff.

⁴¹ Ball Stephen J., Performativities and Fabrications in the Education Economy. Towards the Performative Society. I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), *Education, Globalization & Social Change*, Oxford Press, 2006, s. 697.

Statistik och jämförande underlag kan användas som beslutsunderlag för väljande föräldrar. Vi befinner oss redan i en situation där stater i västvärlden ställer offentlig statistik över skolors kunskapsresultat till allmänhetens förfogande, och där syftet är att underlätta föräldrars och elevers val av skola.⁴² På svensk mark har Skolverket lanserat *Skolverkets Internetbaserade Resultat- och kvalitetsinformationssystem* (SIRIS). På Skolverkets hemsida framgår att ”Syftet med webbplatsen är att bidra med underlag för olika analyser och jämförelser vad gäller resultat och kvalitet i skolan.” Den målgrupp som förväntas intressera sig för analyser och jämförelser är förutom skolledare, förvaltningstjänstemän, politiker och journalister också ”...elever och deras föräldrar som har rätt till insyn i den verksamhet de själva deltar i.”⁴³ Statistiken rör skolors kostnader samt betyg och provresultat gällande exempelvis nationella prov. Statistik kan erhållas från olika nivåer, från enskilda skolor upp till kommun-, läns- och riksnivå.⁴⁴ Behovet av information tycks ha ökat. Utvecklingen mot ett skolvalssystem har bejakats av många föräldrar och stött på lite motstånd från lärarhåll.⁴⁵ I dagsläget går 14 procent av alla svenska låg- och mellanstadieelever i en friskola och siffran för högstadieelever är 26 procent. Utvecklingen har varit extra snabb i storstadsregionerna och i synnerhet inom gymnasieskolan, där mer än hälften av alla elever i Stockholm går i en friskola.⁴⁶

Skolvalet har blivit en arena som ger föräldrar möjlighet att uttrycka ett ansvarsfullt föräldraskap och en akt där den moraliska trovärdigheten som förälder uttrycks.⁴⁷ Olika samhällsgrupper använder dessutom olika underlag för sitt val av skola. Hörsågen från grannar och vänner är en informationskanal. Framför allt medelklassföräldrar utnyttjar dessutom sitt sociala och kulturella kapital⁴⁸ när de söker och tolkar offentlig information som kunskapsresultat.⁴⁹ Det är lätt att föreställa sig hur denna grupp av kompetensstarka föräldrar, i takt med att skolvalets betydelse växer, börjar efterfråga alltmer detaljerad information. Informationen kan gälla inte bara kunskapsresultat, utan även undervisningens

---

⁴² Se bland annat exemplet Australien i Angus Lawrence, School choice: Neoliberal education policy and imagined futures, *British Journal of Sociology of Education* 2015.

⁴³ SIRIS, Skolverket, <http://siris.skolverket.se/siris/?p=SIRIS:11:0>, Hämtad 2017-01-15.

⁴⁴ SIRIS, Skolverket, <http://siris.skolverket.se/siris/?p=SIRIS:13:0::>, Hämtad 2017-01-15.

⁴⁵ Lundahl, Lisbeth, Arreman Erixon, Inger, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf, Educational marketization the Swedish way, *Education Inquiry*, Vol. 4, No.3, September 2013, pp. 497-517.

⁴⁶ Lundahl, Lisbeth, In Press 2016: Marketization of the Urban Educational Space...

⁴⁷ Karlsson, Marie, Löfdahl, Annica & Pérez Prieto Héctor, Morality in parents' stories of preschool choice: narrating identity positions of good parenting, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 34, No. 2, 208-224, 2013. Se även Ball, Stephen J. & Vincent, Carol, "I Heard It on the Grapevine": "hot" knowledge and school choice, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 19, No.3, 1998 samt Bunar, Nihad & Ambrose, Anna, Schools, choice and reputation: Local school markets and the distribution of symbolic capital in segregated cities, *Research in Comparative & International Education*, 1-18, 2016.

⁴⁸ Bourdieu, Pierre, The forms of capital, I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), Education, Globalization & Social Change, Oxford Press, 2006, s. 105 ff.

⁴⁹ Ball, Stephen J. & Vincent, Carol, "I Heard It on the Grapevine": "hot" knowledge and school choice, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 19, No.3, 1998.

mål och innehåll i olika skolämnen. Konsekvenserna av en sån utveckling för den medborgerliga undervisningen skulle kunna bli problematiska. Det gäller i synnerhet om man ser det som en värdefull uppgift för utbildning att utveckla samhörighet mellan medborgare, i linje med vad som kan kallas för en samhällsfokuserad demokratiuppfattning.⁵⁰

Redan i förutsättningarna kring väljandet finns mekanismer som underblåser segregation.⁵¹ Segregationsprocessen riskerar emellertid att förstärkas i ett annat avseende då föräldrar, genom makten att välja, indirekt ställer krav på den medborgerliga undervisningen. Undervisningsinnehåll, i exempelvis samhällskunskap, som väljande föräldrar uppfattar som ideologiskt och politiskt stötande eller hotande kan resultera i att skolan i fråga väljs bort. Att välja en skola i linje med egna ideologiska och politiska värderingar kan uppfattas som ett uttryckande av ansvarsfullt föräldraskap, inom ramen för det som kan kallas för en individfokuserad demokratiuppfattning.⁵² Skolor som bejakar specifika föräldragrupper politiska uppfattningar i sin medborgarutbildning skulle i ett sådant scenario sannolikt öka sin attraktionsgrad. En långt driven anpassning till föräldragrupper politiska preferenser kan leda till en kunskapsmässig heterogenisering, där den medborgerliga utbildningen riskerar att förlora sin jämlikhetskapade funktion. Istället kan den, både direkt och indirekt, bli ett verktyg för att reproducera strukturella olikheter, orättvisor och olika grupper habitus.⁵³ Lundahl med flera understryker att den här typen av sociala konsekvenser av skolvalet sällan uppmärksammas i medierna och i den politiska debatten. De konsekvenser den svenska allmänheten främst vänder sig emot är möjligheten för privata skolföretag att göra vinst i en offentligt finansierad verksamhet.⁵⁴

Ett annat scenario är att föräldrar börjar efterfråga information som enbart rör medborgarutbildningens kognitiva sidor, och helt bortser ifrån den enskilda skolans arbete med övergripande och långsiktiga demokratiska målsättningar. Det förväntningstryck som testunderlaget skapar hos föräldrar kan dessutom förändra lärares syn på yrket. Enligt Stephen Ball kan performativa och jämförande system leda till att nya identiteter skapas och att nya svar ges på frågan vad det innebär att vara lärare. Kunskapsmätningar kan resultera i en ström av krav och förväntningar som i sin tur ger upphov till vad Ball kallar en *ontologisk*

---

⁵⁰ Englund, Tomas, Skolan och demokratin-på väg mot en skola för deliberativa samtal, I: Jonsson, Britta & Roth, Klas (red.), *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*, Studentlitteratur, Stockholm, 2003, s. 49-73.

⁵¹ Lundahl, Lisbeth, Arreman Erixon, Inger, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf, Educational marketization the Swedish way, *Education Inquiry*, Vol. 4, No.3, September 2013, pp. 497-517.

⁵² Englund, Tomas, 2003, s. 49-73.

⁵³ Bourdieu, Pierre, The forms of capital, I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), *Education, Globalization & Social Change*, Oxford Press, 2006, s. 105 ff.

⁵⁴ Lundahl, Lisbeth, Arreman Erixon, Inger, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf, Educational marketization the Swedish way, *Education Inquiry*, Vol. 4, No.3, September 2013, pp. 497-517.

osäkerhet hos lärare och skolpersonal och som yttrar sig i frågor som: Gör vi tillräckligt? Gör vi rätt saker? Den kontrollerande mekanismen i jämförande system kan leda till att lärare uppfattar sin egen roll som avprofessionaliserad och urholkad. En effekt som kan uppstå är att lärare börjar betrakta sig själva med misstänksamhet, som ineffektiva och improduktiva. Effektivitet i att uppnå standardiserade testbara kunskapskriterier riskerar, genom lärares självreglering, att överordnas deras engagemang för exempelvis social rättvisa och jämlikhet.⁵⁵ Det är effekter som har direkt bäring på medborgarskapsutbildning. Redan nu har traditionella utbildningsmål, som kritiskt tänkande, börjat trängas undan.⁵⁶ Ett stort fokus på testbara kunskaper försvårar dessutom för lärare att göra undervisningen relevant för eleven i den lokala miljön.⁵⁷

Konklusion

En central fråga är hur stor påverkan man kan förutsätta att de internationella testerna har på den nationella medborgarutbildningen. Bo Lindensjö och Ulf P. Lundgren konstaterar att det finns fler aktörer än tidigare på skolans formuleringsarena, där utbildningspolitik formuleras. Idag finns kraftfulla och resursstarka intressegrupper som utmanar traditionella politiska maktcentra, organisationer som OECD och IEA är bara några exempel. I PISA-mätningarnas fall har OECD skaffat sig en tydlig maktposition. Det är uppenbart att organisationens inflytande inte enbart sträcker sig till formuleringsarenan utan också tränger in i själva tolkningen av skolans arbete, på det Lindensjö och Lundgren kallar transformeringsarenan.⁵⁸ Konsekvenser av PISA-testerna tycks även ha fått återverkningar på lärarnas direkta undervisning i klassrummet på realiseringsarenan.⁵⁹ PISA-testernas kraftfulla genomslag i Sverige kan sannolikt förklaras med att testresultaten, samt föreslagen till åtgärder för att komma till rätta med resultaten, haft legitimitet hos aktörer både på formulerings-, transformerings- och realiseringsarenan.

---

⁵⁵ Ball Stephen J., *Performativities and Fabrications in the Education Economy. Towards the Performative Society*. I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), *Education, Globalization & Social Change*, Oxford Press, 2006, s. 693 ff.

⁵⁶ Angus, Lawrence, *School choice: Neoliberal education policy and imagined futures*, *British Journal of Education*, 2015.

⁵⁷ Conell, Raewyn, *The neoliberal cascade and education: an essay on the market agenda and its consequences*, *Critical Studies in Education*, Vol. 54, No. 2, 99-112, 2013.

⁵⁸ Lindensjö, Bo & Lundgren Ulf P., *Utbildningsreformer och politisk styrning*, Stockholms universitets förlag, Stockholm 2010.

⁵⁹ I svallvågorna från Pisa-resultat styr OECD med indirekt makt nationella skolsatsningar, som exempelvis det svenska Matematiklyftet. Matematiklyftet var ett kompetensutvecklingsprojekt för matematiklärare mellan åren 2014-2016. Den svenska regeringen aviserade i första läget en utbildningssatsning på 654 miljoner kronor och dåvarande generaldirektör för Skolverket, Anna Ekström, lanserade projektet 2014 med en tydlig referens till PISA: "Den senaste internationella kunskapsundersökningen PISA visade att svenska elevers kunskaper i matematik sjunkit kraftigt. Matematiklyftet är ett sätt att vända den negativa trenden genom att utveckla undervisningen och därmed förbättra elevernas kunskaper." Pressmeddelande från Skolverket: *Nu är två tredjedelar av alla matematiklärare klara för Matematiklyftet*. www.skolverket.se/om-skolverket/press/pressmeddelanden/2014/nu-ar-tva-tredjedelar-av-alla-matematiklarare-klara-for-matematiklyftet-1.215615. Hämtad: 2017-01-03

IEA:s möjligheter till ett liknande inflytande genom sina tester av medborgerliga kunskaper är i dagsläget begränsade. I grunden finns en stor skillnad gällande allmänhetens intresse.⁶⁰ Omvärldsförändringar kan emellertid snabbt förändra situationen. En främlingsfientlig och populistisk rörelse på frammarsch, ett växande politikerförakt, religiös och ideologisk radikalisering hos grupper i USA och Europa är några aktuella företeelser som aktörer intresserade av medborgarutbildning bör förhålla sig till. Hur den politiska tolkningen av samhällsproblemen och dess orsaker kommer se ut är svårt att säga. Detsamma gäller vilka åtgärder som prioriteras av regeringar i västvärlden och om utbildning överhuvudtaget ses som en nyckelfaktor i sammanhanget. Olika politiska ideologier har olika syn på hur problem bör lösas. Om man utgår ifrån att en upplevd brist på medborgerlig samhörighet och jämlikhet kan utgöra en av flera orsaker bakom uppkomsten av nämnda samhällsproblem så gör man klokt i att kritiskt granska alla företeelser som riskerar att förstärka den upplevelsen.

Det finns vinster att göra på att homogenisera de medborgerliga kunskaperna och värderingarna i västvärldens länder. Det kan underlätta exempelvis rörligheten i området och göra kulturell förståelse till en mindre problematisk fråga. Möjligtvis skulle en kunskaps- och värderingsmässig homogenisering leda till att vårt umgänge med andra skulle blir mindre utmanande. Standardiserade kunskaper skulle dock inte vaccinera oss mot samhällsproblem, som ändå alltid uppstår, och det är just i sådana situationer en påtaglig svaghet med homogenisering riskerar att visa sig. Chansen att hitta lösningar på problem är sannolikt större i en miljö som kännetecknas av pluralism snarare än enhetlighet. Balansen som måste hittas är emellertid fin. En för långt gången kunskaps- och värderingsmässig heterogenitet kan nämligen hota idén om ett sammanhållet samhälle, där medborgarna delar grundläggande värderingar och identifierar sig med varandra. För de som arbetar med medborgerlig utbildning är den komplexa utmaningen att värna om pluralism men samtidigt ge alla elever likvärdiga kunskaper genom en likvärdig medborgarundervisning. Det finns en risk att klyftorna mellan befolkningsgrupper växer om vi misslyckas med att kombinera de två uppdragen, vilket i sin tur kan förstärka upplevelsen av bristande samhörighet och delaktighet.

Stor variation av kunskaper mellan elevgrupper och bristande likvärdighet har uppmärksamats av Skolverket i publikationer som följt i kölvattnet av ICCS mätningar. Efter den senaste mätningen 2009 lyfte man i en rapport fram att skolsegregationen i

---

⁶⁰ En sökning på Google bekräftar denna bild. En sökning gjord 3/1-17 på "ICCS" gav 1 800 000 träffar medan "ICCS" + "test" gav 453 000 träffar. En sökning på "Pisa" gav 87 800 000 träffar medan "Pisa" + "test" gav 14 200 000 träffar.

Sverige visserligen är mindre än i andra länder men att den ökar.⁶¹ I en annan efterföljande rapport konstaterades att föräldrarnas utbildningsnivå är en avgörande faktor som förklarar mycket av skillnader i politiskt kunnande och skillnader i attityder till demokratiska och politiska värderingar som svenska elever uppvisar.⁶² Dessutom var segregation och bristande likvärdighet och dess effekter på politiskt deltagande en tematik som både Ellen Almgren och Tiina Ekman tidigare uppmärksammat i sin forskning.⁶³ Detsamma gäller Joakim Ekman som efter en översikt av tidigare forskning gällande medborgarskapsutbildning konstaterade att ”Ett närmast entydigt resultat är att familjebakgrund spelar en väldigt stor roll” för hur eleven lyckas i tester gällande medborgerliga kunskaper. Ekman konstaterade dessutom att skolan har svårt att utjämna denna typ av skillnader, snarare riskerar ojämlikheten att förstärkas i skolan.⁶⁴ Det råder ingen brist på underlag för de politiker som vill göra insatser för att komma tillrätta med segregation, som i förlängningen kan hota medborgarnas känsla av samhörighet och jämlik delaktighet. Få kraftfulla politiska utspel har emellertid gjorts på senare år där likvärdigheten i den medborgerliga utbildningen stått i centrum.⁶⁵ Nationellt har utvecklingen snarare gått i motsatt riktning då det i samband med 2011 års läroplansreform bestämdes att elever på yrkesförberedande program skulle läsa hälften så mycket samhällskunskap som elever på högskoleförberedande program.

Framtiden får utvisa hur nationella regeringar låter sig påverkas av IEA och hur man väljer att använda det rika och värdefulla datamaterial ICCS-testerna genererar. Som tidigare konstaterats finns samhällsproblem som skolan och medborgarutbildningen bör förhålla sig till, och som kretsar kring mångfald och likvärdighet. Det finns dessutom mycket att vinna på att öka allmänhetens och lärarnas medvetenhet om att testerna överhuvudtaget existerar. I dagsläget tycks vetskapen om testerna och deras implikationer ha svårt att nå utanför forskarsamhället. Större medvetenhet hos allmänhet och medier ökar möjligheten att ställa krav på politikerna att dataunderlaget används för relevanta syften. Medvetenhet är viktigt för till skillnad från PISA har samtalet om medborgerliga kunskaper idag inte någon plats på den allmänna agendan. Det är förvånande med tanke på att vi lever i en tid

---

⁶¹ Skolverket (2010a), Morgondagens medborgare, ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning, Rapport 345, 2010.

⁶² Skolverket (2010b), Skolor som politiska arenor – Medborgarkompetens och kontrovershantering, Analysrapport till 345, 2010.

⁶³ Almgren, Ellen, Att fostra demokrater. *Om skolan i demokratin och demokratin i skolan*, Acta Universitatis Upsaliensis, 2006.

⁶⁴ Skolverket, Skolan och medborgarskapandet – Kunskapsöversikt, 2011, s. 138 f.

⁶⁵ Avsaknaden av politisk kraft är dock inte kronisk. Nationellt finns exempel på kraftfullt politiskt agerande då medborgerliga värden och kunskaper uppfattats som hotade. 1997 visade en studie att endast 71 procent av svenska högstadiel elever uppgav sig vara helt säkra på att Förintelsen ägt rum. Studien utmynnade i en omfattande statlig satsning på informationskampanjen Levande historia och inrättandet av myndigheten Forum för levande historia. Statens offentliga utredningar, SOU 2001:5 *Forum för Levande historia*.

av radikalisering, terror och växande politikerförakt som på djupet aktualiserar frågan om hur vi ska inrätta våra olika liv tillsammans i samhället.

Post scriptum

Så blev det till slut november 2017, och resultaten från den senaste ICCS släpptes. I den första sammanfattande rapporten framhåller Skolverket att det är en mycket positiv bild av Sveriges insats som framträder. Sverige presterar i topp och på samma nivå som Danmark, Taiwan och Finland. I rapporten konstateras samtidigt att det finns en grupp svenska elever som uppvisar låga kunskaper i frågor som rör demokrati och samhälle, och som dessutom inte omfattar idéerna om exempelvis alla människors lika värde och samhällsengagemang i samma utsträckning som övriga elever. Från Skolverkets sida lyfter man fram att ”elevernas kön, migrationsbakgrund och socioekonomiska bakgrund hänger samman med såväl kunskapsresultat som värderingar och engagemang är en [...] utmaning för både skola och samhälle. Skolan har uppenbarligen svårt att fullt ut kompensera elever med mindre gynnsamma förutsättningar...”. Man varnar för att skolans oförmåga på den punkten begränsar dessa elevers möjlighet att verka som medborgare i demokratin, och att unga människors ojämlika förutsättningar inte enbart är ett skolproblem utan också ett bredare samhälls- och demokratiproblem.⁶⁶ Resultatet på ICCS väckte till skillnad från PISA-resultaten blygsam medial uppmärksamhet. Det fångades emellertid upp av Svenska Dagbladet i en ledare med rubriken ”Svenska barn inte ens bäst på värdegrundsfluff”⁶⁷ medan Dagens nyheter rubriksatte sin artikel med orden ”Svenska elever i toppklass”.⁶⁸

Referenser

- Almgren, Ellen, Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan, Acta Universitatis Upsaliensis, 2006.
- Angus, Lawrence, School choice: Neoliberal education policy and imagined futures, *British Journal of Education*, 2015.
- Ball Stephen J., Performativities and Fabrications in the Education Economy. Towards the Performative Society. I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), *Education, Globalization & Social Change*, Oxford Press, 2006.
- Ball, Stephen J. & Vincent, Carol, “I Heard It on the Grapevine”: “hot” knowledge and school choice, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 19, No.3, 1998.
- Benhabib, Seyla, Multiculturalism and Gendered Citizenship, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006.

---

⁶⁶ Skolverket, ICCS 2016. Kunskaper, värderingar och engagemang i medborgar-, demokrati och samhällsfrågor hos svenska 14-åringar i ett internationellt perspektiv, Rapport 460, 2017, s. 74 f.

⁶⁷ Svenska Dagbladet, Svenska barn är inte ens bäst på värdegrundsfluff, 2017-11-08.

⁶⁸ Dagens Nyheter, Svenska elever i toppklass i samhällsfrågor, 2017-11-07.

- Bourdieu, Pierre, The forms of capital, I: Lauder, Hugh, Brown, Philip, Dillabough, Jo-Anne and Halsey, A.H. (Ed.), *Education, Globalization & Social Change*, Oxford Press, 2006.
- Bunar, Nihad & Ambrose, Anna, Schools, choice and reputation: Local school markets and the distribution of symbolic capital in segregated cities, *Research in Comparative & International Education*, 1-18, 2016.
- Connell, Raewyn, Sydteori. Den samhällsvetenskapliga kunskapens globala dynamik, Studentlitteratur, Lund, 2011.
- Dagens Nyheter, Svenska elever i toppklass i samhällsfrågor, 2017-11-07.
- Ekman, Tiina, *Demokratisk kompetens. Om gymnasiet som demokratiskola*, Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 2007.
- Englund, Tomas, Skolan och demokratin-på väg mot en skola för deliberativa samtal, I: Jonsson, Britta & Roth, Klas (red.), *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*, Studentlitteratur, Stockholm, 2003.
- Green, Andy, Education, Globalization and the Nation State, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006.
- Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel, *Utmärket skolutveckling*, Natur & Kultur, Stockholm, 2016.
- ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=49> Hämtad 2016-11-07.
- ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=43> Hämtad 2016-11-07.
- ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=50> Hämtad: 2016-11-07.
- ICCS IEA <http://iccs.iea.nl/index.php?id=21> Hämtad 2016-11-07.
- Karlsson, Marie, Löfdahl, Annica & Pérez Prieto Héctor, Morality in parents' stories of preschool choice: narrating identity positions of good parenting, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 34, No. 2, 208-224, 2013.
- Landahl, Joakim, Det nordiska skolmötet som utbildningspolitisk arena (1870-1970), I: *Utbildning & Demokrati*, Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik, Vol 24, Nr 3, 2015, s. 7-23,
- Landahl Joakim, Kris och internationella jämförelser I: Landahl, Joakim & Lundahl, Christian, *Bortom PISA-Internationell och jämförande pedagogik*, Natur & Kultur, Stockholm, 2017, s. 49.
- Lindensjö, Bo & Lundgren Ulf P., *Utbildningsreformer och politisk styrning*, Stockholms universitets förlag, Stockholm 2010.
- Ljunggren, Carsten, Theme Context: Citizenship education under liberal democracy. A contextualization of the comments on the IEA/ICCS 2009 study I: *Utbildning & Demokrati*, 2012, Vol. 21, No 1, 5-16.
- Lundahl, Lisbeth, Arreman Erixon, Inger, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf, Educational marketization the Swedish way, *Education Inquiry*, Vol. 4, No.3, September 2013, pp. 497-517.
- Lundahl, Lisbeth, In Press 2016: Marketization of the Urban Educational Space.
- Lundgren, Ulf P., Internationella mätningar och historien om Pisa, *Föreningen svensk undervisningshistoria*, 7/12-14, <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa> sid.6 Hämtad 2016-12-29.

- Ringarp, Johanna, PISA som styrinstrument-policyförändringar i tysk och svensk utbildningspolitik, I: Landahl, Joakim & Lundahl, Christian, *Bortom PISA-Internationell och jämförande pedagogik*, Natur & Kultur, Stockholm, 2017.
- Said, Edward, Orientalism now, I: Hugh, Lauder, Brown, Phillip, Dillabough, Jo-Anne, Halsey, A.H. (Eds.), *Education, Globalization and Social Change*, Oxford University Press, 2006.
- Sellar, Sam & Lingard, Bob, The OECD and the expansion of PISA: new global modes of governance in education, *British Educational Research Journal*, Vol. 40, No. 6, December 2014, pp. 917-936.
- Shahjahan, Riyad A., Coloniality and global testing regime in higher education: unpacking the OECD's AHELO initiative, *Journal of Education Policy*, 28 (5), 676-694.
- Skolverket, Ung i demokratin. En studie i ungdomars demokratiska kompetens, 2001.
- Skolverket, Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor, 2003.
- Skolverket, Morgondagens medborgare, ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning, Rapport 345, 2010a.
- Skolverket, Skolor som politiska arenor – Medborgarkompetens och kontrovershantering, Analysrapport till 345, 2010b.
- Skolverket, Skolan och medborgarskapandet – Kunskapsöversikt, 2011.
- Skolverket, Medborgarkunskaper i sikte. Nordisk jämförelse och fördjupad analys av svenska elevers svårigheter i ICCS 2009, 2012.
- Skolverket, ICCS 2016. Kunskaper, värderingar och engagemang i medborgar-, demokrati och samhällsfrågor hos svenska 14-åringar i ett internationellt perspektiv, Rapport 460, 2017.
- Skolverket: www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studie/iccs
Hämtad 2016-12-28.
- Skolverket, SIRIS, <http://siris.skolverket.se/siris/f?p=SIRIS:11:0>, Hämtad 2017-01-15.
- Skolverket, SIRIS, <http://siris.skolverket.se/siris/f?p=SIRIS:13:0::>, Hämtad 2017-01-15
- Skolverket (pressmeddelande): *Nu är två tredjedelar av alla matematiklärare klara för Matematiklyftet*. www.skolverket.se/om-skolverket/press/pressmeddelanden/2014/nu-ar-tva-tredjedelar-av-alla-matematiklarare-klara-for-matematiklyftet-1.215615.
- Statens offentliga utredningar, SOU 2001:5 *Forum för Levande historia*.
- Svenska Dagbladet, Svenska barn är inte ens bäst på värdegrundsfluff, 2017-11-08.
- SweCRIS, Vetenskapsrådet:
<http://swecris.avedas.com/converis/publicwb/Project/93161?share=false&cntpers=false&reqstfulltxt=false&reports=false&lang=1>.
- Utbildningsforskning SÖ rapport 24, *Sambällskunskap och samhällsyn. En internationell studie*. LiberLäromedel Stockholm, 1976.
- Wallin, Erik, Svensk utbildningsteknologi-dess uppgång och nedgång åren 1960-1980. I: *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2006:1.